

Νέα προλεταριοποίηση*

1

Όποιος θα ήθελε να συζητήσει για τις νέες εργασιακές σχέσεις, θα έπρεπε για λόγους ακριβείας να αναφέρει πώς κατανοεί τις παλιές. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70 οι εργασιακές σχέσεις καθορίζονταν γενικά από τη διπλή ελευθερία¹ της μισθωτής εργασίας, που απέφερε ένα εισόδημα το οποίο εξασφάλιζε τα προς το ζην, καθώς και από θεσμοθετημένες συμβάσεις που καθόριζαν τον εργασιμό χρόνο (δωρο). Μια εγγυημένη «αναπλήρωση ιδιοκτησίας» (κοινωνική ασφάλιση) διασφάλιζε τους εργαζόμενους από προσωπικούς κινδύνους όπως ανεργία, ασθένεια, ατύχημα και γεράματα. Ως κυρίαρχη μορφή αναπαραγωγής υπήρξε η πυρηνική οικογένεια, που διαμορφώθηκε μέσω ενός αυστηρού καταμερισμού εργασίας μεταξύ αντρών και γυναικών, καθώς επίσης μεταξύ ενηλίκων και παιδιών.

Η οικονομική βάση αυτών των σχέσεων εργασίας και ζωής διατήρησε το status quo που είχε κατακτηθεί με αγώνες του εργατικού κινήματος ενάντια στην κυρίαρχη τάξη εδώ και περίπου 60 χρόνια. Ο καπιταλισμός μπορούσε να χαλιναγωγηθεί με εγγυήσεις για καθολική απασχόληση. Οι τροποποιημένες παραλλαγές αυτού του καθεστώτος συσσώρευσης κυριάρχησαν μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο παίρνοντας τη μορφή του κείνσιανισμού στη Δύση και τις αναπτυσσόμενες χώρες, του κρατικού καπιταλισμού στην Ανατολή και τις νεοαποικιακές αναπτυσσόμενες δικτατορίες της περιφέρειας.

Αυτή η κατάσταση, ακόμη και στις δεκαετίες του καπιταλισμού της κατ' εξαίρεση καθολικής απασχόλησης, υπήρξε περισσότερο μοντέλο παρά πραγματικότητα. Και έχει επίσης μια δραματική άλλη όψη, η οποία απαγορεύει, όταν αναφερόμαστε στη σημερινή ανάπτυξη, να μιλάμε για μια «χρυσή εποχή» της εργατικής τάξης. Το βάσανο της εργασίας και ο δεσποτισμός της τεύλοριστικής φάμπρικας υπήρξαν παροιμιώδη. Η καθημερινότητα ήταν γκριζα και καθορισμένη από μια μονότονη προοπτική ζωής, απ' όπου συχνά ήταν αδύνατη η διαφυγή από το πρώτο επάγγελμα που εξασκούσε κανείς. Η σχέση προς την κοινωνική ασφάλιση υπήρξε σχέση αποξένωσης. Όποιος θέλησε να κάνει χρήση της, επειδή δεν ήταν σε θέση να καλύψει τις νόρμες της «κοινωνίας των επιδόσεων», βρέθηκε συχνά αποκλεισμένος. Επιπλέον, σεξιστικές και ρατσιστικές ιεραρχήσεις καθόριζαν την καθημερινή εργασία και τις συνθήκες ζωής. Κυρίως οι γυναίκες, οι οποίες δίπλα στη μισθωτή τους εργασία

Ο Karl Heinz Roth είναι γερμανός πανεπιστημιακός

* Το παρόν κείμενο αποτέλεσε εισήγηση του Karl Heinz Roth στη διάσκεψη για τη Rosa Luxemburg, το Γενάρη του 1998, που διοργάνωσε η εφημερίδα *Lunge Welt*.

έπρεπε να πραγματοποιούν απλήρωτες εργασίες αναπαραγωγής, καθώς και οι νέοι και οι μετανάστες απολάμβαναν ελάχιστα πράγματα από τις ευλογίες της «επανάστασης των εισοδημάτων» του καπιταλισμού της καθολικής απασχόλησης. Εδώ ήρθε να προστεθεί και η νεοαποικιακή άγρια και αναπτυξιακή οικονομία, η οποία και στις τρεις ηπείρους απέδειξε το ψεύδος του μοντέλου της καθολικής απασχόλησης, επιτεθέμενη, στα πλαίσια μιας «πράσινης επανάστασης», στη μάζα των μικροαγροτών του κινήματος της απελευθέρωσης.

Από τη δεκαετία του '60, το καθεστώς συσσώρευσης μπαίνει σε παγκόσμια κρίση λόγω των κοινωνικών κινήματων της εποχής. Αυτή η πίεση στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα για ένα νέο αναπτυξιακό άλμα οδηγεί στη μορφοποίηση μιας νεοφιλελεύθερης αντιπίθεσης. Κύριος στόχος υπήρξε η μετεξέλιξη των μέχρι τώρα «προστατευόμενων» σχέσεων μεταξύ μισθωτής εργασίας και κεφαλαίου σε «απροστατέυτες» εργασιακές σχέσεις. Από την άλλη, δρομολογήθηκε η επιτάχυνση της προλεταριοποίησης των μικροαγροτών της περιφέρειας. Με την απελευθέρωση του «διαβολόμυλου της αγοράς», τα εργαζόμενα στρώματα της κοινωνίας γνώρισαν μια ανελέητη επίθεση των κεκτημένων δικαιωμάτων τους. Ουσιαστικό περιεχόμενο των επαναστατών, συνεπώς, αποτελεί η διατύπωση μιας σύγχρονης θεωρίας της υπεραξίας.

2

Οι νέες εργασιακές σχέσεις έχουν κυριαρχήσει τα τελευταία 25 χρόνια, έχοντας περάσει πολλά στάδια. Τα πρώτα πειράματα έλαβαν χώρα στην αρχή της δεκαετίας του '70 στις αναπτυσσόμενες χώρες (π.χ. θρίαμβος των νεοφιλελεύθερων «Chicago Boys» στη Χιλή, το 1973). Η καθοριστική επιτυχία συντελέστηκε το 1980 στη Μ. Βρετανία, τις ΗΠΑ και την Ιταλία (Thatcher, Reagan, ήττα στην Ιταλία του πιο αναπτυσσόμενου νέου εργατικού κινήματος). Το τέλος απεικονίζεται το 1989-90, με την κατάρρευση του κρατικού καπιταλισμού στην ανατολική και κεντροανατολική Ευρώπη, όπου η μετεξέλιξη των εργασιακών σχέσεων έχει χαρακτήρα έκρηξης, καθώς αυτές μεταβάλλονται με δραματικό τρόπο.

Οι νέες εργασιακές σχέσεις έχουν σήμερα κυριαρχήσει παγκόσμια:

— Οι μικροαγρότες και αγρότισσες έχουν μετατραπεί στις τρεις ηπείρους σε ακτήμονες προλετάρους και σε επικοινωνιαστές.

— Στις αναπτυσσόμενες χώρες δημιουργήθηκε από τις προλεταριακές δομές μετάβασης του παραπάνω κύκλου μια νέα εργατική τάξη.

— Ακόμη και στα κέντρα του συστήματος ανατράπηκαν οι μέχρι τώρα ισχύουσες εργασιακές σχέσεις, έτσι ώστε η εργατική τάξη να πειθαρχείται εξαιτίας της μαζικής ανεργίας.

Παρά τις προσπάθειες εκφοβισμού, το ηπειρωτικό και διεθνές μεταναστευτικό κίνημα έχει καταργήσει τον παλιό τοπικό τριπλό διαχωρισμό του προλεταριακού κόσμου. Αυτό το «ανακάτεμα» λόγω της μετανάστευσης έφερε το παγκόσμιο προλεταριάτο σε περίπου 300 νέα συσσωρευμένα κέντρα (βιομηχανικά² κέντρα), καθορίζοντάς το σημαντικά και αποτελώντας τελικά το στόχο αυτού του προλεταριακού οδοιπορικού από την ύπαιθρο στην πόλη, από το Νότο στο Βορρά και από την Ανατολή στη Δύση. Η έκτασή του, καθώς και η σημασία του, ξεπερνούν κάθε μεταναστευτικό ρεύμα, ακόμα και αυτό της αρχής του αιώνα, που δημιούργησε και διπλασίασε το προλεταριάτο.

Αλλά και δομικά παρατηρούμε μια διαρκώς διευρυνόμενη ομογενοποίηση.

Παρ' όλες τις συχνά μεγάλες διαφορές στα εισοδήματα και την αποσπασματικότητα των πολιτικών, στην αγορά εργασίας κυριαρχεί παγκόσμια η κατεύθυνση για την επιβολή «απρυστάτευτων» εργασιακών σχέσεων. Το πραγματικό εισόδημα εγγυάται όλο και πιο σπάνια το μίνιμουμ της κοινωνικής ζωής. Το ωράριο δεν είναι πλέον καθορισμένο και τις περισσότερες φορές παρατείνεται μέχρι και τα Σαββατοκύριακα. Ακόμα και οι θέσεις εργασίας δεν κατοχυρώνονται με σύμβαση, παρατηρείται δε σε παγκόσμιο επίπεδο η κατάργηση αυτών των συμβάσεων. Πρόσθετα αποκρύπτονται επιμελώς οι σχέσεις εργασίας μεταξύ των εργαζομένων και των εργοδοτών. Τη θέση της ελεύθερης μισθολογικής σύμβασης καταλαμβάνουν νέες, λιγότερο διαφανείς μορφές εξαρτημένης εργασίας. Όλες αυτές οι αλλαγές εξυπηρετούν ένα μόνο σκοπό: την εκτατική και εντατική αύξηση του ποσοστού εκμετάλλευσης.

Σήμερα, 150 χρόνια μετά το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*, για πρώτη φορά συγκροτείται το προλεταριάτο παγκόσμια. Και 85 χρόνια μετά τη *Συσσώρευση του Κεφαλαίου*, της Rosa Luxemburg, ο καπιταλισμός, παρά τις διακηρύξεις του, ενσωμάτωσε ολοκληρωτικά τα μη καπιταλιστικά στρώματα. Πρώτη φορά στην Ιστορία οι «χωρίς ιδιοκτησία», οι οποίοι είναι αναγκασμένοι να πουλούν την εργατική τους δύναμη για να ζουν, αποτελούν ποσοτικά την πλειοψηφία των κατοίκων της γης. Το παγκόσμιο προλεταριάτο βρίσκεται αντιμέτωπο μ' έναν καπιταλισμό της παγκόσμιας φιλελευθεροποίησης της αγοράς, που ξαναγεννά στη στρατηγική της υποαπασχόλησης. Είναι υποταγμένο λόγω των συνθηκών αναπαραγωγής, έτσι ώστε να επιβεβαιώνεται πανηγυρικά η πρόβλεψη του Marx για την αλληλένδετη σχέση μεταξύ της συσσώρευσης του κεφαλαίου και του εφεδρικού βιομηχανικού στρατού και της μαζικής εξαθλίωσης που προκαλεί. Ξαναγεννιέται μια γιγάντια περιθωριοποίηση του πληθυσμού. Το κεφάλαιο παγκόσμια έχει μεταλλαχθεί σ' ένα βιομηχανικό στρατό και μετατρέπεται σε μοχλό πίεσης για τη μείωση των μισθών. Οι μέχρι τώρα κεντρικοί οικονομικοί μηχανισμοί καταστρέφονται ή ιδιωτικοποιούνται, τα εισοδήματα των μαζών μειώνονται. Παράλληλα τα ποσοστά κέρδους, ως αποτέλεσμα μιας παγκόσμιας νεοφιλελεύθερης οικονομικής και κρατικής εισβολής, φτάνουν τα επίπεδα των καλύτερων χρόνων του καπιταλισμού της πλήρους απασχόλησης.

Φαίνεται ότι αυτό το προλεταριάτο ξαναγεννά σε πιο παλιές μορφές συγκρότησης. Παράλληλα, λόγω της κοινωνικής του σύνθεσης και του οικονομικού του «στεριώματος» στο παγκόσμιο σύστημα, αποκτά καινούρια χαρακτηριστικά. Θέτει μια νέα ποιότητα, που βρίσκεται σε αντίθεση με τη μαρξιστική-λενινιστική θεωρία, η οποία υποστηρίζει ότι «οι ελεύθερες συνεταιριστικές ενώσεις» των διπλά ελεύθερων μισθοσυνητήρων αποτελούν το βασικό αποτέλεσμα της καπιταλιστικής πάλης των τάξεων.

Οι νέοι εργάτες γης της περιφέρειας και αυτοί που την επινοικιάζουν αναπαράγονται σε οικογενειακή βάση προσδοκώντας την επιβίωση. Ανελεύθερες σχέσεις εργασίας και κάθεται διασυνδέσεις με μικροεμπόρους παίζουν εδώ καθοριστικό ρόλο. Μ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε από τη μέχρι τώρα μικραγορική καπιταλιστική υπανάπτυκτη οικονομία ένας άλλος κόσμος, αυτός της προλεταριοποιημένης παραοικονομίας. Περισσότερο από τα δύο τρίτα είναι εδώ γυναίκες και παιδιά, που προσθέτουν την αλυσίδα της υπεραξίας τους στο διεθνές κεφάλαιο.

Το μεγαλύτερο μέρος των μισθωτών εργατών της ημιπεριφέρειας δεν παρέχει ούτε

ελεύθερα την εργατική του δύναμη (επειδή είναι δεσμευμένοι λόγω χρεών είτε λόγω των πατεναλιστικών εργασιακών σχέσεων), ούτε έχει συνάψει μια ξεκάθαρη εργασιακή σχέση με κάποιον εργοδότη. Εδώ με την παραιοικονομία αναπτύσσεται ένα νέο βιομηχανικό σύστημα «σύνθλιψης», το οποίο συνδέεται μ' ένα πολύπλευρο σύστημα σχέσεων συναλλαγής με τις «νησίδες» της υψηλής τεχνολογίας των εργοστασίων της παγκόσμιας αγοράς (Ευρώπη, Η.Π.Α.).

Στις μητροπόλεις αντικαθίστανται και καταργούνται οι «τυπικές» εργασιακές σχέσεις της διπλά ελεύθερης και κοινωνικά εξασφαλισμένης μισθωτής εργασίας. Αυτό που οι αστοί αναλιτές της αγοράς εργασίας ονόμαζαν «μη κανονικό» γίνεται τυπικό και αποτελεί πλέον τη νόρμα. Αυτή η συμμόρφωση σε παγκόσμιο επίπεδο στις «απροστάτευτες» σχέσεις εκμετάλλευσης έχει πολλά πρόσωπα. Κανονικές θέσεις εργασίας κόβονται σε μερίδια, οι συμβάσεις εργασίας γίνονται υπό προθεσμία, στρατιές από προσωρινούς εργάτες και εργάτες με σύμβαση εργασίας μιας μέρας συμπιέζουν και ελαττώνουν το μέχρι τώρα προσωπικό. Ολόκληροι τομείς της οικονομίας περνούν στην εκμετάλλευση ανελεύθερα δεσμευμένων μεταναστών (εποχιακοί εργάτες, παραμεθόριοι εργάτες). Όλο και πιο συχνά θέσεις εργασίας περνούν σε «οικιακές» επιχειρήσεις. Οι μισθωτές σχέσεις ολοένα και καμουφλάρονται και τη θέση της σύμβασης έργου παίρνει η εικονικά αυτόνομη εργασία. Ακόμα και αυτές οι πολυεθνικές επιχειρήσεις διασπώνται σε τομείς έργου. Μέχρι και αυτά τα τεχνολογικά ιδρύματα διασπώνται σε φαινομενικά αυτόνομα «κέντρα κέρδους» ή μεταφέρονται αλλού, έτσι ώστε να ξεπεράσουν τη μέχρι τώρα σύμβαση εργασίας που εξασφάλιζε τους υπαλλήλους τους, σέρνοντάς τους δέσμιους στο μύλο του ανταγωνισμού της αγοράς εργασίας. Και αυτοί που βρέθηκαν εκτός των τειχών λόγω αυτών των «αλλαγών» είναι αναγκασμένοι να ψάχνουν για δουλειά στο πιο κακοπληρωμένο κομμάτι της αγοράς, μιας και ήδη οι καπιταλιστές αφάνισαν τα ταμεία ανεργίας καθώς και τα προγράμματα μετεκπαίδευσης. Αυτοί οι κλάδοι «σύνθλιψης» πλήττουν ήδη τη «δεύτερη τάξη» των μητροπολιτικών οικονομικών κέντρων.

Αυτή η συχνή εναλλαγή των νέων μορφών απασχόλησης καθορίζει επιτακτικά την προλεταριακή βιογραφία, που άγεται και φέρεται μεταξύ μερικής απασχόλησης, «μικρής δυνατής απασχόλησης», δήθεν αυτόνομης ανάληψης έργου κ.λπ. Επιπλέον, αυτές οι επικίνδυνες εργασιακές σχέσεις όλο και πιο συχνά γεφυρώνονται μέσω φάσεων ανεργίας ή μέσω του «παρκαρισματος» των δημόσιων μέτρων ενίσχυσης της απασχόλησης. Τα τελευταία έχουν σαφώς ανελεύθερο χαρακτήρα. Τα σύνορα μεταξύ αυτών των κοινωνικών κύκλων είναι ρευστά, καθώς και στις μέχρι τώρα μητροπόλεις αποτελεί καθημερινή εμπειρία το εκκρεμές μεταξύ των διαφορετικών συνθηκών απασχόλησης και των αγορών εργασίας.

Ακόμα και το προλεταριάτο της «αργοπορημένης» Γερμανίας στο μεταξύ σύρεται στο τραγούδι των ανατροπών. Αυτές οι αλλαγές άρχισαν τη δεκαετία του '80, με την επιβολή μη προστατευόμενων εργασιακών σχέσεων, που αφορούσαν τις γυναίκες στη Δ. Γερμανία και επιβλήθηκαν οριστικά συνολικά στην κοινωνία μετά την κατάρρευση της ΓΛΔ.

Από τα περίπου 32 εκατομμύρια εργαζομένων, τα 7 είναι ήδη άνεργοι —δηλαδή στρατιά ανέργων—, τα 12 βιώνουν την εκμετάλλευση που προκαλούν οι απροστάτευτες εργασιακές σχέσεις (απ' αυτούς 6 εκατομμύρια είναι «ελάχιστα απασχολούμενοι», 4 εκατομμύρια υποαπασχολούμενοι —δηλαδή υπό προθεσμία εργαζόμενοι—, 2 εκατομμύρια εικονικά αυτοαπασχολούμενοι). Αυτή η διαδικασία επιταχύνθηκε πολύ σημαντικά τα δύο τελευταία χρόνια.

Παγκοσμίως στις μέρες μας παρατηρείται μια πολύπλευρη μεταβολή σε μια νέα ποιότητα. Αυτή η διαδικασία φαίνεται να έχει γίνει μη αναστρέψιμη, εάν λάβουμε υπόψη μας τη μαζική μετανάστευση, η οποία συνδέεται άμεσα με το παραπάνω φαινόμενο. Αυτό το στοιχείο έρχεται να τονίσει η παρατήρηση ότι παντού, ακόμα και στα αστικοποιημένα κέντρα των μητροπολιτικών κρατών, η παραοικονομία και ο τομέας της «σύνθλιψης» ανθούν, διάμεσου της σύνδεσης ενός σφιχτού συστήματος προμηθειών στις δικτυωμένες δομές των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Μέσα σ' αυτή τη νέα ποιότητα αρθρώνονται μέχρι τώρα άγνωστα φαινόμενα της καπιταλιστικής πάλης των τάξεων. Στον αγώνα για την εξάπλωση και εμπέδωση του ποσοστού εκμετάλλευσης, ο καπιταλισμός έχει οικειοποιηθεί ειδικές μορφές αντίστασης των παλαιότερων περιόδων του ταξικού αγώνα. Οι νέες εργασιακές σχέσεις δεν αποτελούν σε καμιά περίπτωση μόνο το αποτέλεσμα της ριζοσπαστικοποίησης των στρατηγικών παραγωγής υπεραξίας. Αποτελούν, ταυτόχρονα, μορφές κίνησης των ανταγωνιστικών αναγκών που το κεφάλαιο ιδιοποιείται: έξοδος από τη μαζική φτώχεια της μικροαγροτιάς, αγώνας ενάντια στο τεύλοροποιημένο μεγάλο εργοστάσιο, ανάγκη για προσωπική αυτόνομη διαχείριση του χρόνου, αυτοδιοικούμενες μορφές συνεργασίας, αλλά και διαφορετικές σχέσεις μεταξύ των φύλων.

3. Τι σημαίνουν όλα αυτά για την προοπτική μιας επαναστατικής Αριστεράς;

Στο επίπεδο της θεωρίας, οι προφανώς νέες σχέσεις εκμετάλλευσης υποχρεώνουν καταρχήν στη διερεύνηση της μαρξιστικής έννοιας της τάξης. Οι νέες ταξικές σχέσεις καθορίζονται ελάχιστα από τη διπλά ελεύθερη μισθωτή εργασία. Τίποτα πλέον δεν αποδεικνύει ότι, στην παρούσα κατάσταση, οι σχέσεις της μισθωτής εργασίας με το κεφάλαιο για μια ακόμη φορά, όπως και στο παρελθόν, θα κυριαρχήσουν με την ισχύ καθολικού νόμου. Γι' αυτό θα πρέπει να ψάξουμε για νέους ορισμούς. Από τη μια, για να κατανοούμε τις κοινωνικές μορφές ανάμιξης και τις διαφορετικές σχέσεις καταπίεσης και εξάρτησης του σύγχρονου προλεταριάτου και, από την άλλη, για να οριοθετήσουμε με ακρίβεια τα σύνορα μεταξύ του σύγχρονου προλεταριάτου και των άλλων εργαζόμενων καταπιεζόμενων στρωμάτων.

Και για να μην παρεξηγηθώ, επαναλαμβάνω εκ νέου: Η μαρξιστική ανάλυση της σχέσης μεταξύ της εξουσίας, η οποία καθορίζει τη συσσώρευση, του βιομηχανικού εφεδρικού στρατού και της μαζικής εξαθλίωσης είναι πιο επίκαιρη από ποτέ και παραμένει η βάση της αντίληψής μας. Αντίθετα, έχει ανατραπεί ιστορικά η παράγωγη αιτιοκρατική διαπίστωση που έχει ως σημείο αναφοράς τη γενική συγκρότηση του διπλά ελεύθερου μισθωτού εργάτη του βιομηχανικού εργοστασίου. Γι' αυτό πρέπει, έχοντας ως αφετηρία τα συμπεράσματα που παραπάνω σκιαγραφήσαμε, να ανοίξουμε άλλα μονοπάτια και να απαιτήσουμε μια άλλη ανάλυση της σχέσης εργασίας και κεφαλαίου. Αυτή θα πρέπει να κατανοηθεί ως μια επικοινωνιακή και μαθησιακή διαδικασία του νέου προλεταριακού κόσμου, ως μια ιστορικά ανοιχτή διαδικασία.

Έτσι ανοίγει ο δρόμος για μια αντιεξουσιαστική σχέση μεταξύ θεωρίας και πράξης, μεταξύ επαναστατικής διάνοησης και προλεταριάτου.

Δεύτερον, δεν πρόκειται να πάμε παραπέρα εάν δεν ξεπεράσουμε την αιτιοκρατία, που

τόσο καθόρισε τη μαρξιστική ιστορία της εργατικής τάξης και του εργατικού κινήματος. Ο διπλά ελεύθερος μισθωτός εργάτης της καπιταλιστικής φάμπρικας αποτέλεσε, για τις περισσότερες τάσεις του μαρξισμού, το ενεργό κέντρο για τη σοσιαλιστική ανατροπή. Σχεδόν το σύνολο της μαρξιστικής ιστοριογραφίας είχε συγκεντρώσει την προσοχή της σ' αυτή τη μορφή. Αυτό το τμήμα της εργατικής τάξης αποτελεί σήμερα χωρίς επιστροφή μειοψηφία και χάνει ολοένα και περισσότερο σε σημασία. Γι' αυτό πρέπει να εξαγάγουμε τα ανάλογα συμπεράσματα για τη σύγχρονη προοπτική της εργατικής συγγραφής της ιστορίας. Πρέπει μελλοντικά να προσέχουμε, να μη μεταβιβάζουμε τη μέχρι τώρα ιστορία της μητροπολιτικής συγκρότησης της εργατικής τάξης, με μια οπτική γωνία ευρωκεντρισμού, στη σύγχρονη παγκόσμια διαδικασία ανάπτυξης. Διότι η έκφασή της είναι αξιωματικά ανοιχτή. Πρόκειται μόνο να καθοριστεί από τους σημερινούς πρωταγωνιστές της διαδικασίας συγκρότησης του προλεταριάτου. Γι' αυτό είναι σχεδόν απίθανο να γίνει εκείνο που οι ιστορικοί του μητροπολιτικού εργατικού κινήματος προέβλεπαν από τις αρχές του 18ου αιώνα.

Αντίθετα, η σύγχρονη ανάπτυξη θα πρέπει να μας δώσει την ευκαιρία να σταθούμε αυτοκριτικά για τις μέχρι τώρα εκτιμήσεις μας σχετικά με την ιστορία του ταξικού αγώνα στις μητροπόλεις. Ήταν σχεδόν έτσι: οι πραγματικές ιστορικές διαδικασίες «εξαπατήθηκαν» από την παραπάνω αντίληψη, όπως η ερωμένη από τον άνομο εραστή, περιχαρακώνοντας πολλά στρώματα της εργατικής τάξης και αποκλείοντάς τα από το «ωραίο δέντρο» της πρωτοκαθεδρίας και της «ιστορικής αποστολής» της. Δεν θα έπρεπε, αξιολογώντας την παγκόσμια εμπειρία, να θέσουμε μια σειρά από αυτοκριτικές ερωτήσεις, όταν σκεφτόμαστε, για παράδειγμα, τη μαρξιστική-λενινιστική ετυμολογία για το «λούμπεν προλεταριάτο», τους «κουλάκους», τους εργάτες γης, τους μικροβιοτέχνες κ.λπ.; Πριν απ' όλα γι' αυτό δεν διασπάστηκε τόσο μοιραία το εργατικό κίνημα —χάνοντας όλους τους μέχρι τώρα αγώνες του—, γιατί πάντα αρνήθηκε να σκίψει με συνέπεια στη διαδικασία συγκρότησης του προλεταριακού κόσμου, εμμένοντας στον τύπο του άντρα εργάτη της μεγάλης φάμπρικας;

Απ' αυτά προκύπτουν, τρίτον, ως συνέπειες μιας επαναστατικής στρατηγικής τα ακόλουθα: Θα πρέπει να παραιτηθούμε από την εμμονή ενός πρωτοπόρου στρώματος στο προλεταριάτο και το αίτημα της πολιτικής ηγεμονίας μέσα στο εργατικό κίνημα, επακόλουθο αυτής της πρωτοπορίας. Ο μόνος όρος που υπόσχεται επιτυχία είναι εκείνος που περιλαμβάνει ολόκληρη τη διαδικασία και τη διαφορετικότητα των νέων μορφών συγκρότησης του προλεταριάτου, την οποία κατανοεί ως ανταγωνιστική ολότητα προερχόμενη από τις καπιταλιστικές σχέσεις. Δεν πρέπει να ξυπνήσει ο «αριστερός μας πόθος» μόνο τους εργάτες-μηχανικούς που δουλεύουν στα πιο νευραλγικά κέντρα του διεθνώς δικτυωμένου κεφαλαίου, αλλά επίσης και τους προλετάρους του «συστήματος σύνθλιψης» της παραοικονομίας και τους εργαζόμενους του καθεστώτος «της παροχής υπηρεσιών» —όλους εκείνους συνολικά που βλέπουν να βάλλονται τα πιο βασικά τους δικαιώματα που αφορούν την κοινωνική ισότητα.

Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να κάνουμε τα πάντα έτσι ώστε να μη θέσουμε σε κίνδυνο τις στρατηγικο-πολιτικές μας επιλογές και την πολύπλευρη ομογενοποίηση λόγω των τοπικών ιδιαιτεροτήτων. Το σύνθημα «ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ»³ αποκτά στις ημέρες μας μεγαλύτερη βαρύτητα από ποτέ. Είναι αδιανόητη η χάραξη πολιτικών κατευθύνσεων με εθνικά ή εθνικιστικά κινηματικά χαρακτηριστικά. Είναι βέβαια ορθό ότι τα

εθνικά κράτη, ή καλύτερα ο πρειρωτικός συνασπισμός αυτών των κρατών, αποτελούν την πολιτική ακτινογραφία του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος· παρ' όλα αυτά, οι δικές μας πολιτικές προτεραιότητες θα πρέπει να τα ξεπερνούν. Μπορούμε να ξεπεράσουμε το δόκανο της προσυπογραφής και υποστήριξης των κρατικο-σοσιαλιστικών εγγυήσεων του συστήματος αναπαραγωγής του κεφαλαίου, εάν τις αντικαταστήσουμε με νέες πιο επιθετικές προοπτικές, οι οποίες θα αναφέρονται στο παγκόσμιο προλεταριάτο στο σύνολό του, έχοντας ως στόχο τη σοσιαλιστική επανάσταση σε όλο τον κόσμο.

Ως τέταρτο βασικό σημείο θεωρώ τη στρατηγική πολιτική διαπίστωση για την πολιτική ηγεμονία· πράγμα που σημαίνει: πώς θα κατορθώσει το σύγχρονο συγκροτημένο προλεταριάτο από (τάξη)⁵ καθαυτή να γίνει (τάξη) για τον εαυτό της; Πρέπει να θέσουμε την ερώτηση: τι πρέπει να γίνει έτσι ώστε το προλεταριάτο παγκόσμια να ξεπεράσει το ψυχολογικό μπλοκάρισμα που του έχει προκαλέσει το καθεστώς συσσώρευσης και, συνεπώς, αδυνατεί να αντιληφθεί τις πραγματικές κοινωνικές σχέσεις; Είναι πασιφανές ότι ποτέ άλλοτε στο παρελθόν ο καπιταλισμός δεν κατάφερε να διεισδύσει στα μυαλά και τις συμπεριφορές των καταπιεσμένων όσο σήμερα. Η υποταγή των νέων μαζικών αναγκών για κυριαρχία στο χρόνο, για πιο προσωπική διαμόρφωση της ζωής και για χειραφέτηση των σχέσεων μεταξύ των φύλων, μέσω των όρων που θέτει το κεφάλαιο, είναι η καλύτερη απόδειξη του παραπάνω συλλογισμού. Πριν απ' όλα, στις περιπτώσεις όπου η αύξηση του ποσοστού εκμετάλλευσης είναι εντυπωσιακή, εκεί όπου δεν είναι αναγνωρίσιμη στο μισθό αλλά κρύβεται μέσα σε εικονικές προσωπικές συμβάσεις έργου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις οι εκμεταλλεόμενοι δεν κατανοούν τους εαυτούς τους ως τέτοιους. Πολύ περισσότερο, μετατρέπουν τους εαυτούς τους σε «αυτο-εργοδότες». Πέραν τούτου, το σύγχρονο μοντέλο του νεοφιλελεύθερου καθεστώτος συσσώρευσης κυριαρχεί γενικά, καθυποτάσσοντας τις κανούριες καπιταλιστικές τεχνολογίες επικοινωνίας, οι οποίες διαφοροποιούν εντονότερα τη μορφή και τον τρόπο της γλώσσας της κοινωνίας. Απ' αυτή τη γλωσσολογική άλωση δεν θα μπορούσε το νέο προλεταριάτο να παραμείνει άτρωτο. Ακριβώς σ' αυτό το επίπεδο θα πρέπει να οργανώσει την αντίστασή του, έτσι ώστε να δημιουργήσει τη δική του γλώσσα στην επαναστατική διαδικασία της ιδιοποίησης του κοινωνικού πλούτου. Σ' αυτό το επίπεδο, ακόμα, αποκτά τεράστια σημασία η συμμαχία μεταξύ της διανόησης και του προλεταριάτου.

Πέμπτον, ως επόμενο καθήκον ορίζω το γεγονός ότι θα πρέπει να (ξανα)μάθουμε⁵ να αναλύουμε τις σύγχρονες τάσεις ανάπτυξης του νεοφιλελεύθερου καθεστώτος συσσώρευσης, από την προοπτική του σύγχρονου παγκόσμιου προλεταριάτου. Χρειαζόμαστε, δηλαδή, μια μεθοδολογικά νέα θεώρηση της κριτικής της πολιτικής οικονομίας⁶. Το σύγχρονο προλεταριάτο μπορεί να είναι ενσωματωμένο στο νεοφιλελεύθερο καθεστώς συσσώρευσης, αλλά ταυτόχρονα χαρακτηρίζεται από τη συνεχή πάλη, που μπορεί να φτάσει μέχρι και την πάλη για την ανατροπή αυτού του καθεστώτος.

Πώς κατάφεραν, για παράδειγμα, τμήματα του παγκόσμιου προλεταριάτου τα περασμένα χρόνια να πετύχουν να αυξήσουν τη μάζα του πιο «αλήτικου» κεφαλαίου, αυτού που ψάχνει μονίμως για νέες χρυσοφόρες επενδύσεις; Πώς κατάφερε το τελευταίο, μέσω του αρνητικού τρόπου της ανάπτυξής του, να διευρύνει συνεχώς το χάσμα μεταξύ της πραγματικής συσσώρευσης και της χρηματιστικής συσσώρευσης; Και από την άλλη, ποιες είναι οι συνέπειες αυτής του της πολιτικής στο φαινόμενο της υποαπασχόλησης; Πώς, τέ-

λος, επέδρασαν οι μαζικοί αγώνες του σύγχρονου προλεταριάτου στη Ν.Α. Ασία στη σύγχρονη κρισιακή ανάπτυξη των επονομαζόμενων κρατών της «Τίγρης»;

Έτσι έρχομαι στο έκτο σημείο: Στο πρόβλημα της κοινωνικής ουτοπίας. Οι κοινωνικές ουτοπίες είναι χρήσιμες, γιατί δένουν τις μαζικές ανάγκες με το στρατηγικό στόχο, πέρα από τις εμπειρίες της καταπίεσής τους. Αλλά μπορούν, επίσης, να οδηγήσουν και σε λάθη. Η επαναστατική τους χρησιμότητα έγκειται στο γεγονός ότι οι κοινωνικές αυτές ουτοπίες πρέπει να ορίζουν το μέλλον πέρα από την καπιταλιστική πραγματικότητα, αλλά και παράλληλα πρέπει να είναι άμεσα συνδεδεμένες με το δεδομένο επίπεδο του ταξικού αγώνα. Δεν θα πρέπει ποτέ να ξεπερνούν το σημείο τριβής μεταξύ των πραγματικών αναγκών των μαζών, από τη μια πλευρά, και της δυνατότητας ικανοποίησής τους με την ανακατανομή του κοινωνικού πλούτου, από την άλλη. Κοινωνική ισότητα, το ξεπέραςμα της εργασίας από την αυτοκαθοριζόμενη δραστηριότητα των ελεύθερα συνεταιρισμένων ατόμων, οι αντιεξουσιαστικές σχέσεις μεταξύ των φύλων και των γενεών, η ολόπλευρη ανάπτυξη της κοινωνικοποιημένης προσωπικότητας, είναι μόνο η μια πλευρά. Η άλλη είναι η επικράτηση μιας σοσιαλιστικής παγκόσμιας κοινωνίας, που θα καταργήσει τον καπιταλισμό και όλα του τα πολιτικά μέσα κυριαρχίας, τα κράτη και όλα τα ητρωτικά μπλοκ εξουσίας, περνώντας σε μια σχεδιασμένη παραγωγή των αναγκών με απόλυτα δημοκρατικό τρόπο.

Δυστυχώς, το «νέο ιστορικό σχέδιο»⁷ που παρουσιάστηκε στη διάσκεψη, είναι πολύ πίσω από τις παραπάνω προϋποθέσεις. Είναι ένα σχήμα «λαπάς», ξεκομμένο από τις πραγματικές προοπτικές της ταξικής πάλης, ξεφεύγοντας από την ερώτηση «πώς είναι δυνατόν, τελικά, να ξεπεράσουμε αυτό το δυναμικό τέρας του νεοφιλελεύθερου καθεστώτος συσσώρευσης;». Αλλά, ακόμα κι αυτή η απαραίτητη ανάγκη για την κατάργηση της ιδιοκτησίας στην πορεία της ιδιοποίησης και ανακατανομής του κοινωνικού πλούτου, αποσιωπάται. Αντί αυτού προτείνεται μια «ισοδύναμη οικονομία», η οποία προβλέπει την ανταλλαγή μέσων του χρόνου εργασίας, πράγμα που σημαίνει ότι επανέρχεται στην κοινωνία της ανταλλαγής των παραγωγών εμπορευμάτων, αποκλείοντας όλους εκείνους που δεν εργάζονται. Αυτή η οπισθοδρόμηση ανταλλάσσει τον ταξικό χαρακτήρα της κοινωνικής ουτοπίας με αφηρημένα μοντέλα. Από τη μια πλευρά, η αντίληψη αυτή παραμένει εγκλωβισμένη στην καπιταλιστική κοινωνία της εργασίας και της ανταλλαγής και, από την άλλη, λαμβάνοντας υπόψη τις εκπληκτικά αυξανόμενες μαζικές ανάγκες του παγκόσμιου προλεταριάτου, παρατηρούμε την αναβίωση της επιστροφής στην εξαθλίωση της νεολιθικής εποχής, από την οποία πριν καιρό προήλθε ο καπιταλισμός.

Τελειώνοντας, θα έλεγα ότι για πάρα πολύ καιρό ασκηθήκαμε σε ουδρμούς και διαπιστώσεις οι οποίες, λόγω της ορμητικότητας των ιστορικών διαδικασιών, μας ξεπέρασαν. Είναι καιρός να ξανακοιτάξουμε μπροστά, αγκυροβολώντας στους νέους ταξικούς αγώνες με την επαναστατική Αριστερά.

Μετάφραση: Δημ. Ροντόλφος

Σημειώσεις

1. Αναφέρεται στη μαρξιστική διατύπωση του «διπλά ελεύθερου» εργάτη: ελεύθερου να πουλήσει την εργατική του δύναμη και «ελεύθερου» από μέσα παραγωγής.
2. Ballungszentren: σημαίνει το πολεοδομικό σύμπλεγμα όπου τα όρια αστικών κέντρων και βιομηχανικών ζωνών δεν είναι ορατά (π.χ. Ruhrgebiet), όπου πόλεις συμπλέκονται μεταξύ τους κ.λπ.
3. Η υπογράμμιση είναι του μεταφραστή.
4. Σημείωση του μεταφραστή.
5. Η παρένθεση είναι του συγγραφέα.
6. Η υπογράμμιση είναι του συγγραφέα.
7. Εδώ ο Roth αναφέρεται στο σχέδιο που παρουσίασαν στη Διάσκεψη ο Heinz Dieterich και η Sarah Wagenknecht.

Ινδιάννα μητέρα, Τ.Μ., 1925